

PÉCSI GYÖRGYI

Tóth Erzsébet: *Én lettem volna*

Nap, 2024

„Tóth Erzsébet fölemeli a karját, szinte egyetlen mozdulattal versébe indul a világ” – írta Ágh István az 1979-ben *Egy végtelen vers közepe* című debütáló, majd a második, az 1982-es *Gyertyaszentelő* kötetével a magyar irodalomba eruptív erővel berobbant Tóth Erzsébetéről. Némelyek szerint – bár vagy tucatnyi verseskötete megjelent – ezek a koraiak a legjobbak. Hogy legjobbak-e, nem tudom, mindenestre: a legemlékezetesebbek, legnagyobb visszhangot kiváltók. Akkoriban úgy tűnt, hogy bár az 1979-es lakiteleki s főként az 1980-as szentendrei felszólalása miatt a hivatalos elismeréseket – Radnóti-, József Attila-díj – nem kaphatta meg, töretlenül fog fölívlni költői pályája. De másként alakult. Hektikusan. Hol az irodalmi élet centrumába került, az *Élet és Irodalom*hoz, majd a rövid életű Nagyítás-hoz versszerkesztőnek, hol meg édesanyja zöldségboltjába eladónak, vendéglője pultosának. Ekko-ra lelki következményekkel járó kilengések elviselése, földolgozása, verssé szublimálása konok, akaratos férfierőt kívánna, Tóth Erzsébet pedig egy abszolút hiperérzékeny nő, vagy inkább hiperérzékeny, abban az értelemben, hogy a világot s benne önmagát az érzékiségénél ragadja meg. Ezt a siker és kudarc, öröm és keserűség, boldogság és csalódottság kísérte érzéki, erőteljesen lírai ráhangolódást üdvözölte és nevezte indulásakor újszemélyességnek, újszenzibilitásnak a recepció.

A költészet – titok. Titok, hogy miből, hogyan születik, forr ki a vers, s a legtöbbször rejtve marad, hogy milyen árat fizet érte maga az alkotó ember. Titok, misztérium, rajta kapni nem, legfőnnebb újabb és újabb körökkel körüljárni lehet. Ilyesfajta körülmények sorának nevezhetjük Tóth Erzsébet legújabb, önéletrajzi jellegű könyvét, amely kisebb részben a látható, tapasztalati világ, nagyobb részben viszont a láthatatlan, a lélek, a psziché, az ösztönvilág rejtett, hozzáférhetetlen zugaiba, személyes pokoljárásába sodorja, rántja magával olvasóját.

Az *Én lettem volna* című, *Szilánkok egy életrajzból* alcímű könyv nem lineáris rendbe szedett írói önéletrajz, sem nem memoár, hanem hangsúlyosan a személyes emlékezések elegyes műfajú mozaikjainak – régi naplók, naplótöredékek, versek, levelek, interjúk, esszék, szabad asszociációs, szeszélyes gondolatfutamok, jelenbeli reflexiók – sűrű szövete.

Persze, leginkább a Tóth Erzsébettel készült interjúkból rajzolódik ki a költőszerepben látható költő, sikerei és rapszodikus jelenléte, közéleti szerepe, nemzedéktársaival, íróbarátaival, az irodalmi élettel és az irodalom intézményeivel való kapcsolata. A legelső, ma is újszerűnek ható kiváló beszélgetést Magyar József készítette 1982-ben. Forráserértékű például, amit a Fiala Írók József Attila Köréről (vezetőségi tagja volt Tóth Erzsébet) meg az évtizedfordulón a merev intézményei és nyilvánossági keretekért lázadó a fiatal írókról mond. Az 1991-es, Szikszai Károly-féle beszélgetés fájóbb: ellenzéki szerepe miatt a hivatalos kultúrpolitika diszkvalifikálta, s maga is nehezen megragadható válságba kerülve elhallgatott, kivonult. A későbbi, utóbbi évtizedbeli beszélgetések viszont (Ayhan Gökhan, Borbély László, Kerékgyártó György) már a visszatért, az elismerésekben megerősített költőt szólaltatják meg (akadémiai tagság, Primissima Díj). Tóth Erzsébet még ha érzékenységeket karcos is, nyílegyenesen, pontosan és célra tartottan válaszol a politikai, társadalmi, irodalmi közéletet vagy éppen az író társakat érintő kérdésekre. 1982-ben sem érdeklí a politikai cenzúra, öncenzúra, nem is jelenhetett meg az interjú, és később a „tekintettel a körülményekre meg a pályatársak érzékenységére” féle öncenzúra sem. Magabiztosnak, magában biztosnak tűnik. Az interjúk persze fontos dokumentumok, de az *Én lettem volna* című kötet tökesúlyát a naplók képezik, amelyekből viszont egy kérdés, dilemmák fogta szenvedélyes, nőiségben vibráló embert ismerhetünk meg.

A két nagyfejezetre tagolt könyv második része különálló esszék, emlékek, lírai gondolatfutamok füzére, s itt olvashatók az 1994–96 közt írt naplók, a *Talált füzetek* négy része is. Bár a kilencvenes évek lejegyzéseinek több részlete is a lélek, a természet legmélyébe lehatoló pokoljárás, többnyire kronologikusan rögzítik a költővel történt fontosabb eseményeket, találkozásokat. Az *Én lettem volna* könyv meglepetése, megrendítően izgalmas része az I. nagyfejezet, amely egyetlen nagy, felzaklató és őszinteségével időnként az olvasóját zavarba hozó, szeszélyesen gomolygó, időszembesítő emlékezés és emlékértelmezés. És gyötrelmes én-megértési kísérlet.

Az – alcímekkel jelölt – I. fejezet naplók naplója. A főszöveg a jelenben íródik, családi fényképek, régebbi naplók, levelek kerülnek a költő kezébe, képek, pillanatok, hangulatok, rokonok, íróársak villannak föl a múltból, a naplóíró pedig reflektál, magyarázatot, értelmet keres, miközben Alzheimer-kóros édesanyját gondolja. Tóth Erzsébet verseiből is tudható, hogy nagyon szoros volt a kapcsolata édesanyjával, s most a legnehezebbre várakozik – elengedni őt. A szívzorító gyámolítás közben leperreg előtte a szülők története. Az anya: a nagyon fiatal, szinte még gyereklányt szülei rossz házasságba kényszerítik, amelyből csak későn, ötvenévesen lesz bátorsága kimenekülni. A nehezen viselhető, isten tudja, miféle hóbort vezérelte, családjától elidegenedett zsarnok apa, akivel csak a halálos ágyon teremtődik meg az engesztelő kegyelem. És földecsül a családi múltból a minden eredet bizonyossága, a nyírségi táj, az írástudatlan nagyszülők emléke, akiknél gyerekkoruk nyarait töltötte hűgával. Ez, ők a minden, a szülőföld, a haza, a nyugalom, a létbizonyosság. És innen ered szolidaritása a másik Magyarországnak, a nemzet alatti nép, a szegények iránt, és innen érthető, hogy kedvetlen Esterházy családi vagyont felsoroló regényét olvasva. És innen bizonyos zavartsága is: „Nem lettem paraszt, de idegen lettem a városban.”

„Emlékeimbe menekülök inkább, itthon, az ágyamon fekve emlékszem... a régít nem zavarja meg a jelen... Minden emlékem a verseimben található” – írja nyírségi gyermekkoráról, és kiterjeszti a megtalált igazságot: a letűnt valóságot csak az emlékezés szublimálhatja a valóság lényegévé.

Minden emlékezés személyes történelem, a hét évtizedet átfogó oral history a személyiség szűrőjén keresztül emel ki, rejt vagy felejt el életeseményeket.

Az említett családtörténet, bár láttató erejű, itt most mégis inkább háttér, a fő szöveg egy szerelem vagy valami ahhoz hasonló történetének elmesélése, s bizonyos értelemben az újraélése a „rendezni dolgaimat” szándékával. S eközben egy elsőgenerációs fiatal értelmiségi, művész, sőt költő(!) nőiségében próbálja értelmezni önmagát – küzdve a szűkebb-tágabb környezettel, saját örökölt természetével, ösztöneivel, szorongásaival, vágyaival.

„Azt hiszem, a legfontosabb ember volt az életemben, a családot leszámítva” – kimondhatjuk, hogy ki volt az az ember, mert ennyi év távlatában Tóth Erzsébet is kimondja: Csoóri Sándor. Tóth Erzsébet huszon-egynéhány éves egyetemista, örülten, eszelősen beleszeret az akkor pályája csúcán járó költőbe, megismerkedik vele, s aztán innentől nagyon furcsán alakul a kapcsolatuk. Ezzel a zavaros kapcsolattal egy időben kezd el verseket írni. A recepció rendre kiemelte a Csoóri-hatást, miközben Csoóri több, Tóth Erzsébetnek írt levelében azt írja, hogy őneki kellett volna olyasféle verseket írni, amilyeneket Tóth Erzsébet írt akkortájt.

Egy fiatal nőt megigéz egy érett, országosan ismert férfi költő, hatására maga is verseket ír – „Szerelem röpitett a költői pályára, ahogy sok pályatársamat” stb. Ez így, persze, banális. Csakhogy ez a távolról banálisnak látszó kapcsolat megbolydítja a fiatal nő életét. Izzó szenvedéllyel keresi a kapcsolatot, és menekül is előle. Huszonéves, de még nincsen készen. „Annyira gyerek voltam... Nagyon kisgyerek voltam még, a szó legszorosabb értelmében... Nem tudtunk akkor mi még semmit. Hol voltam én még akkor a testi és lelki felszabadulástól?” – jegyzi meg. (Reményi József Tamás más családi eredőből, de szintén visszatérően állítja, hogy későn érett felnőtté, már családapa volt, de még mindig inkább gyerek maga is.)

„Már nem vagyok gyerek, tudom, mit kell mondanom, mi való, mi illik, de nem érdekel már olyan nagyon. Tudom, hogy alig van szegény, amit más ember szegénye ne írhatna felül...” – írja a jelenben, és borzongató, zavarba ejtő és kíméletlen őszinteséggel, a korabeli naplókat, leveleket idézve, széljegyzetelve újra nekivág a pokoljárásnak. Mert pokoljárás volt az a benne égő, izzó hatalmas szenvedély, talán szerelem, talán valami más – a teljességigény projektálódása egy reménybeli kapcsolatba, mondanám pátoszosan. Aztán az elbocsátó üzenet: „úgy döntöttem, nekem nem szabad belépnem abba az erdőbe, amelyekben maga elátkozottan bolyong és sebződik”.

Az igazi pokoljárás eztán következik: „Akkor még sejtetem sem volt, mi következik. Milyen szenvedés, kín, a reménytelen szerelem miféle gyötrelmeket tartogat még nekem. Hosszú évekig.” A korabeli naplók a spontán élményeket, reflexiókat rögzítik, a fölfoghatatlan izzású szenvedélyt, a negyven évvel későbbi én pedig utólag újra alámerül az önlevesboncolásban (képzavar, de...), és negyven év után is érti is, meg nem is akkori önmagát. „Olvasva most ezt a naplót, rémületes, mennyire nem figyeltem senkire S.-en kívül” – Sylvia Plath csodálkozhatott magára így, utóbb, az üvegburában vergődő énjére.

Tóth Erzsébet „élete és versei szétválaszthatatlanok” – Csoóri Sándor jegyezte meg egyik neki írt levelében. Nem tudom, átok vagy áldás-e a költőnek a

kikapcsolhatatlan hiperérzékenység, a felfokozott, szenvedélyes izzású jelenlét a világban. A nagy szerelem elmúlik, de máris ott tolakszik helyét elfoglalni egy másik, egy harmadik, és ott a mindennapok valóságkörnyezete, a család, a barátok, az író-társak, a kor, minden áporodottságával és az élni akaró élet újrakezdésének ellenállhatatlan vágyával. Tóth Erzsébet pedig mindenhez teljes kitárulkozással fordul, médiumként, amelyből aztán – kagylók kínja és öröme – megrendítő és megszólító erejű költészet születik.

Az *Én lettem volna* című könyv, jobb szó híján, önéletrajzi jellegű, kivételes ihletettséggel írt szép prózakötet. Óvatosan írom le, de kísért a gondolat – nem a nőköltői nőirodalom, hanem magának a nőiségnek a vallomása is utóbbi ötven-hetven évünkről.

HAKLIK NORBERT

Bánki Éva: Petőfi-vírus

Kolibri, 2023

A világirodalom legnagyobb remekműveinek cselekményét egészen könnyű egyetlen hosszabb mondatban összefoglalni. Vegyük példaként ezt: hátrányos helyzetű családokból érkező kiskorúak romantikus kapcsolatba bonyolódnak, a páros lány tagjának egy pap drogot ad, amelynek elfogyasztása után a fiú halottnak hiszi, ezért túladagolja magát, minek következtében a lány szűrőeszközzel öngyilkosságot követ el, végül a túlélők mind megjavulnak – ugyan ki ne ismerné fel tüstént, hogy Shakespeare *Rómeó és Júliájáról* van szó? Viszont ahhoz sem fér kétség, hogy ezeket az alkotásokat nem a sztorijuk, hanem annak mélyrétegei, tehát nem a „mi”, hanem a megvalósítás „hogyanja” okán tartjuk remekműveknek.

Ami Bánki Éva *Petőfi-vírus* című regényében történik, annak a summázatát sem nehéz beleszuszakolni egy középhosszú mondatba. Egy angol tannyelvű budai elitgimnázium hetedik osztályának tanulói Petőfi Sándor nevű diáktársuk ihletésére elvesznek egy barlangban, aztán sikeresen megkerülnek. Tényleg mindössze ennyi a bő másfélszáz oldalas könyv cselekménye. Ami azonban a felszín alatt történik – és itt nem az iskola konyhájából nyúló mellékjáraton keresztül elérhető barlangrend-

szert felfedezésére gondolok –, az bámulatos mélységekkel gazdagítja Bánki regényét.

Ritka az a könyv, amely hiteles és érzéletes jellemrajzzal ábrázolt szereplők ekkora sokaságát képes felvonultatni százhatvan-egynéhány oldalon. Ez a *Petőfi-vírus* esetében Bánki Éva egyszerűségében nagyszerű narrációs bravúrjának köszönhető. A fejezetek mindegyikében a 7/A osztály más és más tagja beszél, és az egyes szám első személyben előadott beszámolóik többsége bátor, belemenős önvalomás. Kiderül, hogy ezek a diákok nem egészen olyanok, mint amilyenek a többiek látják őket, vagy éppen sértéssel amilyenek ők maguk szeretnék láttatni magukat. Az énképek, a külvilág felé mutatott imázs, valamint a társak vélekedése közötti feszültségből a szerző olyan csoportdinamikát épít fel, amelynek a könyv végéig kitart a lendülete. Ráadásul ezeknek a tizenhárom év körüli regényhősöknek az élethelyzetei és problémái is tipikusak és hitelesek. Bánki mer szélesen meríteni és mélyre menni. Megjelenik a gyermeki monológokban a klímaszorongás, a felnőttek iránti bizalom hiánya, akárcsak a félelem a harmadik világháborútól vagy egy újabb világjárványtól. Visszatérő motívumként szerepelnek a szegénység palástolására kifejlesztett technikák, de olya-

nok is akadnak a gyerekek között, akiknek megadott a biztos anyagi háttér, azonban szülei folyamatos külföldi kiküldetésben töltik életüket, vagy éppen-séggel a nagyszülei váltak egy vallási szekta elváltak tagjaivá. A legemlékezetesebb regényszereplők közé tartozik a mozgássérült kislány, Réka, akit édesanyja védeni próbál, ám ezáltal (legalábbis eleinte) valójában csak elszigeteli őt a társaitól, valamint Berci, az autista kisfiú. Bánki Éva ráadásul remek érzékkel intezte úgy, hogy ezeket a szereplőket megelőzze a hírük a korábbi fejezeteket jegyző osztálytársak anekdotáinak-beszámolóinak köszönhetően, és ezzel kerüljön kontrasztba történetük saját maguk által előadott verziója. Így derül ki, hogy az „örökösen könnyes szemű” Dani nem gyáva, hanem halálfélelemmel és a túlélők büntudatával küzd egészen azóta, hogy ő felgyógyult a leukémiából – nem úgy, mint ikertestvére, akivel egyszerre betegedtek meg. Az elbeszélővé csak az utolsó fejezetek egyikében avanszáló Berci olykor már-már prózaversbe váltó önvallomása kétségkívül a regény egyik csúcspontja, és alighanem az autizmus legempathikusabb megjelenítéseinek egyike a magyar irodalomban. Ráadásul néhány tűpontos mikrojellet jóvoltából az is kiderül, hogy nemcsak a tanulók, hanem a tanárok némelyike is súlyos traumabatyut cipel a hátán.

Ebből a sokszínű csapatból varázsol igazi közösséget a könyv címében is emlegetett Petőfi Sándor, a Kárpátaljáról érkezett diáktárs, akinek az apja se nem diplomata, sem pedig üzletember, aki olcsó ruhákat és kínai cipőt hord, viszont magabiztossága, empátiája, őszintesége és találékonysága – tehát azon erényei, amelyekre osztálytársai a Petőfi-vírus néven szoktak hivatkozni – hamarosan roppant népszerűvé teszik osztálytársai körében. Ez a tizenéves Petőfi ráadásul roppant képzelőerővel bír, és ennek köszönhetően meglepő összefüggéseket vél felfedezni a valóság egymástól látszólag távol eső elemei

között is. Ennek köszönhető aprólékosan kidolgozott, térképvázlatokkal, valamint saját kezűleg fabrikált, cirill betűs dokumentumokkal megtámogatott teóriája is arról, hogy a szabadságharc bukása után a pesti radikálisok beköltöztek a budai hegyek barlangjaiba, amelyet többek között az is bizonyít, hogy „56-ban a forradalmárok megostromolták a pártszékházat – azért pont a pártszékházat, mert kopogást hallottak a föld alól. Az alsó világ forradalmárai, a régi 48-asok morzejelekkel üzentek: csak tartsatok ki, Petőfi itt van velünk!”

Apropó: ahogyan a hegy gyomrában a méltó utókor elérékezéséig várni szándékozó lovagok számtalan nemzet mondakincsében megjelennek, hasonlóképpen a megnyíló föld alatt kalandozva önnön képességeit felfedező hős is kultúrák sokaságában van otthon. Tehát e nagyon is 21. századi Bánki-történet gyökerei igen messzire, a népmeséig és a mítoszokig vezetnek, és azáltal, hogy a földalatti beavatástörténet archetipikus vezérmotívumát egy nagyon is kortárs történettel boronálja össze, a jelenkori világirodalom olyan kiválóságai mellé sorakozik fel, mint Paul Auster, Murakami Haruki vagy Jurij Andruhovics. Az alvilágba való alászállás mítosza mellett ráadásul az ókori görög eposzokat, valamint az első kínai császár föld alá temetett agyaghadserégét is elhelyezi a szerző az ifjúsági regény kontextusában. Ami pedig a kötet jelenkori, popkulturális referenciáit illeti, azok Schwarzenegertől a *Breaking Bad*ig terjednek, újabb példaként arra, mennyi minden elérhető egy másfél száz oldalas ifjúsági regényben, ha azt Bánki Éva kaliberű szerző írta.

A *Petőfi-vírus*nak hála ugyanis megvan a felelet arra a kérdésre: születik-e vajon olyan remekmű a bicentenáriumi év alkalmából, amelynek Petőfi Sándor a főszereplője. Jelentem: eggyel már biztosan gazdagabbak lettünk. Bánki Éva ifjúsági regénye az.

CSUDAY CSABA

Takács Nándor: Rádiócsend

Napkút, 2024

„Odabenn a mély vadonban, / A csalános iharosban,
/ Félreeső völgy ölében, / Sűrű árnyak enyhelyében;
// Oh milyen jó volna ottan, / Abban a kis házikóban,

/ Élni, éldegélni szépen, / Békességben, csöndességben!...” – írta Vajda János *A vááli erdőben*. A sűrű német erdő borzongató és kegyetlen mesék hátte-

rében sötétlik. Takács Nándor pedig a Bakony poétája, s így talán jogosult a felvetés: milyen szerepet játszik költészetében az erdő, Vajda elvagyódásával mutat-e rokonságot, vagy inkább a félelmetes német erdővel? Vajon idillt ígér-e nála is a vadon, vagy lidércnyomást? S ha ez utóbbit, milyen eszközök révén és milyen jelentésben?

Rádiócsend. Az összetétel első tagja inkább elidegenít, elriaszt: a rádió akár technikai civilizációnk harsány és agresszív mediatizációjának szimbóluma is lehetne, amely az illékony pillanatot abszurd módon felértékeli. A cím különös összetétele mintha e képtelenségnek épp az ellenkezőjét jelentené: a csend a hang (a globáricsaj) tagadása. Az elmélyedés esélye elé tolakodó médiumból elmarad a kényszeresség, önmaga ellenpontjává válva azt közvetíti, ami az igazi szemlélődés jutalma: a zajos felszín mögött rejlt igazságot. Ami viszont csak személyes lehet. Mint *Doktor Murke összegyűjtött hallgatásai*.

A borítón látható kép – a szerző felvétele – megelőlegezi ezt a tartalmat (ha valóban ilyesmi a tartalom). Vízszintesen egymásra rétegződő hegyvonulatok szelvényeit látjuk. Előttük a hozzánk közel eső lapály tónusa a legsötétebb, a legtávolabbi a legvilágosabb. A virradat (alkony?) felhős egének fényéhez közelítő. Középen, a lapály és a belőle kiemelkedő dombhát között fehér ködpára csíkjá: határ. Markáns választóvonal a mi tartományunk és a túlpart között, amely, noha homogén sávokra oszlik, az erdők titokzatos világát sejteti.

Takács verseiben az erdő jelenléte erős hangulatot teremt: ez a jelenlét fizikai, mondhatni, természetes, de nem leíró jellegű. A természeti kellékek (hegytető, erdő, alkonyat, madárfütty, fák, vihar stb.), meglepő társítások („a türelem fakó és terebélyes ágai”, „a szőnyegek kertjei”, a viharban letört „csupasz ágdarab”, amely égre mutató csontszilánk), összetételek („törtető gazok zavaros árkai”, „nevenincs erdők tiltott sikátorai”), fordulatok (a tekintet, amelynek „Nincs ereje többé / a rétegek között szétosztatni / a hideget, / sem az összefagyott / rögzöket egymástól elválasztani”) révén eminensen benső, lelki-szellemi tartományba vetülnek. A színek az alkonyati homályba merülő közegben elmosódnak. Bennem leginkább kiváló festőnk, Sztotyory László sejtelmes „tájlényeit”, eleven tájait

idézik fel (*Este, Országút*), amelyek forrása valóságos látvány, megélt pillanat, még sincs konkrét terük, idejük. A téridő határán rögzülnek, valamilyen szorongató, átmeneti létállapot kimerevített látomásaiként.

Az idézett példák a négy ciklusra oszló kötet aranymetszésben elhelyezett harmadik darabjának jellegzetes eszközeiből valók. Címe *Átkelés*, rövid, tömör versei alig haladják meg a 10-15 sort. Ez a terjedelem minden költőnek nagy erőpróba, hiszen olyan csúcok közelébe merészkedik művelője, mint *A vándor éji dala*, a japán haikus, esetleg a *Huszt* vagy éppen „A semmi ágán ül szívem...” Redukció, a váratlan, egymástól messze, olykor szinte beláthatatlanul távol eső dolgok szerves összekapcsolása, a semmiből érkező lövedékek átütő erejével.

Embertelennek eléggé embertelenek. Abban az értelemben mindenképp, hogy emberi lény csak ritkán bukkan fel bennük. A lírai én is csak néha szólal meg a maga nevében, akkor is inkább a szemlélődő passzív helyzetében („Lent, a völgyben autómban ülök, / esélytelen küzdelmekben gyöngitem magam”, „Amit az ablaküvegen át látok, egyszerre van és nincs”); a második személyű „te” talán csak egyszer idéztetik meg: „és odakint, a fák tört ágai közt / felbukkant a mélységből a hold. / Mondtál valamit.” A személytelen „valaki”, „valami” viszont többször is megjelenik: „Aztán belopózott valaki, arcomra / tette a kezét.” „A ház előtt ólalkodott valaki.” „Valami öregszik, valami / valami marad. Az ujjak szelídsége, / a szemöldök vonalai.”

Embertelennek eléggé embertelenek. Abban az értelemben mindenképp, hogy emberi lény csak ritkán bukkan fel bennük. A lírai én is csak néha szólal meg a maga nevében, akkor is inkább a szemlélődő passzív helyzetében („Lent, a völgyben autómban ülök, / esélytelen küzdelmekben gyöngitem magam”, „Amit az ablaküvegen át látok, egyszerre van és nincs”); a második személyű „te” talán csak egyszer idéztetik meg: „és odakint, a fák tört ágai közt / felbukkant a mélységből a hold. / Mondtál valamit.” A személytelen „valaki”, „valami” viszont többször is megjelenik: „Aztán belopózott valaki, arcomra / tette a kezét.” „A ház előtt ólalkodott valaki.” „Valami öregszik, valami / valami marad. Az ujjak szelídsége, / a szemöldök vonalai.”

A cselekvő ember-alany helyébe, amint látható, legtöbbször vagy a természeti elemek, vagy a meg személyesített tárgyak, emberi részek lépnek, különös történet-sarjak cselekvőiként.

Érdeemes ebből, a lírai narrativitás szempontjából közelebbről szemügyre venni a ciklus remekbe sikerült (fa)gyöngyszemét, a címadó *Átkelés*t. Talán a kötet legrejtélyesebb, kimondatlan elemeivel a legtöbbet mondó darabja. A megszólaló itt sem az egyes számú „én”, hanem a háttérben maradó, harmadik személyű elbeszélő, olyan „valaki”, akit inkább a mindentudó narrátorral operáló prózai művekből ismerünk. Egy helyzetet ismertet, amelyben „a menedékre térő” az alany, aki „átverekszli” magát..., de nem határozza meg, honnan hová. Mozgását a televényt lakó élőlények erősen

földközeli terében „éri tetten”, a már említett „törtető gazok zavaros árkaiban”. A tömény negatívumot sugalló felütést tovább fokozza a második sor: „nevenincs erdők tiltott sikátorain”. Semmi vaáli, semmi Bakony, csak a névtelen erdő, amelynek, akár egy gótikus városnak, sikátorai vannak, ezeken kell átküzdenie magát a biztonságba igyekvőnek. Ám, ha sikerül is, útvesztőként „szemcsék és közök” (milyen szemcsék? minek a közei?) kerülnek elé, „áramlatok”, „zúgások”. Fontosak a jelzők: az áramlatok „változóak”, a zúgások „szüntelenek”. Ismét homályban marad, milyen áramlatok, szeleké, folyóé? Az elemekkel küzdött ugyan tovább löki az igyekezet (a szövegben „cipeli” – ismét egy szokatlan megszemélyesítés), „mit a sűrűből magával hozott”, de hiába, „minden elpusztul egy pillanat alatt”. Mi minden? Mitől? Mit jelent a pusztulás? Nem lehet fizikai megsemmisülés, hiszen a valóság (az erdők, a televény, az áramlatok stb.) adott. De akkor milyen jellegű pusztulásra kell gondolnunk? A vers zárata valamelyest választ ad a kérdésre. A pusztulás „a sodrások keltette mezőben” esik meg, s utána „csak a túloldali fák képe marad / az esélyt latolgató szemekben”.

Csak feltételezem, ez a „mező” József Attila *Lasan, tűnődve* elért, „szomorú, vizes síkjának” közelében található, s mint emez, jelentése velejéig áttételes, spirituális. S a beszélő által mintegy kívülről szemlélt (lét)helyzet pedig metafizikai, a fizikálisból elvonatkoztatott láttelet arról, ami „adva van”. Nem sok reményre jogosít, de meghagyja az átkelés esélyét. Hová? A „túloldali fákhöz”. Nem igényel magyarázatot a már-már szimbólum értékű metafora.

Az *Átkelés* képletes magasságából (mélységből?) tekintve vissza a kötet első két ciklusára (*A gyermek szobra*, *Üresen maradt helyek*), valamint tovább, az utolsóira (*Távoli jelek*), szembetűnő e részek tágasabb, változatosabb tematikája, emberközelibb s egyben személyesebb nézőpontja. Noha a külső valóság kontúrjai határozottabbak bennük, élményanyaguk időben és térben javarészt megragadhatóbb, értelmezési láthatáruk valamelyest mégis szűkebb az elsőként közelített kódös erdei tájaknál.

A gyermekkort idéző emlékfoslányokban az idilli nyomok szorongással elegyednek: „Hívogatott az üres vidék. / A távolban feltűnt szeretett hegyünk, / lábánál a régi ház, képe megszegett / ígéretként nyomta mellkasunk.” A lírai alany többnyire többes szám első személyben mesél kalandokról, internátust sejtető félelmekről, szeretett családtagokról, leselkedő veszélyekről: „A kereszteződések tükrei mozgást jósolnak, / de csak magunkat, néma betolakodókat / látjuk az üvegben. Ijedtünkben zsákutcába / görbülünk, és menedékre lelünk egy nyirkos / kapualj beszögelésében.” A szorongás egyetemessé táguló élménye már fel-feltűnik a természeti képekben: „Kivágott egy darabot a gödör falából. / Emberi kar formájú gyökér bukkant elő, / és remegett a levegőben, mintha éppen / szabadulni akarna. Magasabbra emelte / az ásót, és egy pontos mozdulattal lecsapta / a mozgó gyökeret.” Elvágódás az értéktelenség, értelmetlenség világából: „Napközben alszom. Nincs az utcán / keresnivalóm. Az emberek szava / mit sem ér. Hullott gyümölcsöket / válogatni alkonyatkor, megmosni / őket a kút csillagos vizében: / olyankor jön el az én időm” (*A csüggedés kódexei*). A Juan Carlos Onettinek ajánlott cikluszáró darab már átköt az *Átkelés* apokaliptikusra hangolt vízióhoz, tömörítő dikciójához: „[...] és összecsuklani / a végén, amikor már semmi közöd ahhoz, / aki voltál [...] De az épületek lába / vizeletben úszik, és / minden kapu zárva. Az ég is, noha fénylik.”

A kötetet záró szövegekben ismét határozottabbá válnak a kontúrok: megint internátusban vagyunk, egy egyházi intézet (a pannonhalmi kollégium) diákéletének emlékei tolnak fel, hol markánsan, hol bensőségesen, a „mi” kamasz-uniszonóját beintve: „A karvezető mintha ujjjaival csipkét horgolna / a levegőben, láthatatlan fonalakkal vezeti / a szólamokat, megannyi férfihang zúg / és emelkedik a megnyílt boltozat felé.”

Takács Nándor erdőt, mezőt, várost, falut, valós és képzelt vidékeket bejáró látomásai is a kinyíló térben, „A déli lejtőn” érnek véget, onnan integet nekünk *valaki*, „mintha üdvözlést viszonzna. [...] Körben a hegyek állhatatos figyelme, / akár az otthon, nem vár hálálkodást.”